ISSN 2181-7138

МУАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

2/1-сан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының 25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен 2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды. №01-044-санлы гуўалық берилген.

Нөкис

2/1-сан *2023*

март-апрель

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў Министрлиги, ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Шукурилло МАРДОНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Қаҳҳор ТУРСУНОВ
Нурзода ТОШЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭЩАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲӘМ ӘДЕБИЯТ

Seytkasımov D. B. Kompetenciyaǵa baǵdarlanǵan tálim tiykarında filolog-oqítíwshí profilin jaratíw ... 6
Курбанова Ш. А. Концепт терминининг когнитив тилшуносликда ва лингвомаданиятшуносликдаги аҳамияти ... 13
Toshxujayeva Sh., Karimova Sh. Erkin A'zam asarlarida frazeologizmlar ... 20
Masodikova Z. H. Oliy ta'lim muassasalarida nemis tilini pedagogik texnologiyalar orqali o'rgatish ... 24
Akbarova M. Sh. G`ayriodatiy birikmalar badiiy matnning lingvopoetik qiymatini oshiruvchi omil sifatida ... 28
Yigitaliyeva Sh. I. "Yaxshilik" konseptining bilvosita ifodalanishi ... 33
Закирова Д. Х. Нутқий жанрлар концепцияси хусусида ... 38
Тошхужаева Ш., Каримова Ш. Эркин Аъзам асарларида киноя ... 43
Тошхужаева Ш. Эркин Аъзам асарларида парантезаларнинг лингвопоэтик хусусиятлари ... 47
Орипова К. Э. Ўхшатишлар иштирокидаги бадиий матнларда антонимлар маданий омил сифатида ... 52
Ishmatova O. S. Fonetik ritmika – nutqni kompleks rivojlantirish omili sifatida ... 57
Махмудова Д. С. Методы и приемы обучения русскому языку ... 65

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Хужаназарова Н. М. Тарбияланувчиларда меҳнат кўникмаларини ҳосил қилиш ... 70
Taylanova Sh. Boshqaruv tizimini rivojlantirish yo'llari ... 73
Донаев С. Х. Таълим сифатини бошқаришнинг муҳим хусусиятлари ... 77
Abdraimova B. B. Bo'lajak biologiya o'qituvchilarini tayyorlashda pedagogik diagnostika muammosining nazariy aspektlari ... 83
Kultaev K. K. To'yingan uglevodorodlar mavzusiga interfaol usullarning tatbig'i ... 92
Abdullayev A. Q., Abdullayeva N. R. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida matematika fanini o'qitishda innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida kreativ faoliyatini rivojlantirish ... 99
Ibadullayeva Sh. N. Pedagogik amaliyot jarayonida bo'lajak maxsus pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning mexanizmlarini takomillashtirish ... 105
Бабаева Х. У. Педагогик таълим инновацион кластерининг афзаллиги ... 111
Эрназарова Г. О., Калдибеков А. Б. Бўлажак педагогларнинг технологик компетентлик даражасини ривожлантиришнинг педагогик шарт-шароитлари ... 115
Қурбанова М. Э. Касбий-технологик вариативлик асосида ўқув жараёнида инновацион фаолиятни ташкил этиш ... 121
Тўйчиева Г. М. Бўлажак ўқитувчиларнинг касбий-билиш компетенциясини шакллантириш ... 125
Janbayeva M. S. Innovatsion jamiyat sharoitida zamonaviy o'qituvchilarga bo'lgan ehtiyojlar ... 130
Meylieva M. S. Kasb tanlashga munosabat tizimi mezonlarining tanlanishi ... 133
Ne`matova Z. F. Ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasida zamonaviy o'rta bog'in kadrlarni tayyorlash tamoyillari ... 138
Majidova G. A. Umumta'lim maktablarida immersiv texnologiyalardan foydalanish ko'nikmasini oshirish ... 142
Xalilov F. V. Muhandislik oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'lim va unda bilimlar bazasi qo'llash zaruriyati ... 146
Ашурова С. Ю. Ўқитиш тамойиллари таълим жараёнида дидактик воситалар ва материаллардан фойдаланишнинг асоси сифатида ... 152
Muslimov Sh. N. Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini kasbiy-grafik kompetentligini rivojlantirishda shaxsga yo'naltirilgan ta'limning roli ... 157

Sharipov A. A. Professional talim muassasalari oquvchilarining zamonaviy pedagogik texnologiyalar vositasida amaliyotga yo'naltirish metodikasini takomillashtirish 163
Абдалова С. Р. Дарснинг ўқув жараёнидаги ўрнини ўрганиш ҳамда муаммоли ўқитиш технологияси нуқтаи-назаридан таҳлил қилиш 168
Мусурманов Р., Султанова Д. А. Академик Қори Ниёзий педагогик фаолиятини ўрганиш замон талаби 174
Raxmanova M. Q. Talabalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari 178
Кадирова Х. А. Замонавий таълим технологиялари ёрдамида миллий дунёқарашни ривожлантириш механизмлари 183
Парпиева М. М. Технологик таълим ўқитувчисининг аутопедагогик компетентлигини ривожлантириш муаммосини ўрганишнинг илмий-амалий асослари 188
Tursunbayeva Yu. R. Oliy ta`lim muassasalarida o`qitish jarayonini boshqarish texnologiyasi pedagogik mexanizmlari 194
Мусурмонов Р., Суяров А. М. Ёшларнинг шарқона имиджи ва муомала одобини шакллантириш хусусида 200
Жумаева Ю. Р. Бўлажак ўқитувчиларни форсайт технологияси асосида касбий фаолиятга тайёрлаш 206
Кабирова З. М. Аралаш таълим технологияларининг аҳамияти 211
Xasanov F. Z. Bo'lajak matematika o'qituvshilarini metodik tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlari 215
Ortiqova N. A. O'qituvchining pedagogik faoliyatidagi psixologik to'siqlar va ularni bartaraf etish metodlari 220
Ortiqova N. A. Tarbiya maqsadini ishlab chiqishning pedagogik xususiyatlari 230
Axmadaliyev B. S. Oliy ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlarni tashkillashtirishning innovasion usullari 235
G'aniyeva D. M. Методология анализа взаимной интеграции форм социального сознания на основе научных подходов 239
Файзиева У. Ю. Особенности внедрения инклюзивного образования в Республике Узбекистан 248
Махмудова Д. С. В педагогической деятельности учителя психологические барьеры и методы их преодоления 257
Кочкаров А. А. Диагностика индивидуально-типологических свойств курсантов образовательных учреждений МВД Республики Узбекистан 264
Musurmankulova M. N. The new educational system of uzbekistan and new conditions for teachers 269

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲӘМ РУЎХЫЙЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Файзиева У. Ю. Международная практика инклюзивного образования История становления инклюзивного образования 272

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Mirsanov U. M., Isroilov N. S. Umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilariga dasturlash dasturlashni o'rgatishda xorijiy davlatlarning tajribalaridan foydalanish 280
Esanbayev B. I. Talabalarning fraktal grafikaga oid kompetentligini rivojlantrish muammolari 286
Абидова З. К. Профессионал таълим муассасалари ахборот муҳитини шакллантиришда электрон таълим ресурслари янги авлодидан фойдаланиш 292
Xo'janazarov Z. R. Ta'lim sifatini ta'minlashda SMART-texnologiyalaridan foydalanish 298
Yusufxodjayeva F. M. O'quvchilarida gazlamalarga ishlov berish texnologiyasi darslarida kasanachilik ko'nikmalarini shakllantirish 305
Ibragimova M. G. Texnologiya ta'limi darslarida o'quvchilarni ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish orqali kasb- hunarga yo'naltirish 310
Isaqova Z. R., Tursunov J. E. To'qimachilik korxonalarida мато turlarini kengaytirish 315

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TARBIYAVIY ISHLARNI TASHKILLASHTIRISHNING INNOVASION USULLARI

Axmadaliyev B. S.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Maktabgacha ta'lim fakulteti

Tayanch so'zlar: tarbiya, g'oyaviy, axloqiy, estetik, insoniylik, bag'rikenglik, ma'naviyat, qadriyat, tamoyil.

Ключевые слова: воспитания, идеологическое, нравственное, эстетическое, гуманность, толирантность, духовность, ценности, принципы.

Key words: education, ideological, moral, aesthetic, humanity, tolerance, spirituality, values, principles.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 27 iyuldagi "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"

PQ-3151-son qarorida "Talaba-yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash, ularda yuksak axloqiy sifatlarni tarbiyalash, ularning kasbiy kompetentligi bilan insoniy fazilatlarini uyg'unlashtirish, professor-o'qituvchilarning tarbiyaviy mas'uliyatini oshirish, ta'lim va tarbiya uyg'unligini amalda ta'minlash uchun fanlarning har bir mavzusidagi tarbiyaviy maqsaddan unumli foydalanilishini ta'minlash mexanizmlarini ikki oy muddatda ishlab chiqish" belgilangan. Mazkur vazifalar zamirida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish, mexanizmlarini takomillashtirish va ulardan foydalanish asosiy maqsad qilib qo'yilgan.

Darhaqiqat, hozirgi davr pedagogikasi, tarbiyashunoslik ilmi, ta'lim-tarbiya nazariyasi va amaliyotini qayta qurish hamda taraqqiy ettirish milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslanadi. Shuningdek, xalqimizning an'ana va udumlari donishmand, mutafakkir bobolarimizning o'lmas merosidan oziqlanadi.

Milliy qadriyatlardan, tarixiy meroslardan, moddiy va ma'naviy madaniyat yutuqlaridan hisoblangan Markaziy Osiyo qomusiy allomalarining ta'lim-tarbiya to'g'risidagi g'oyalaridan yoshlar tarbiyasida foydalanishga falsafiy, pedagogik, didaktik, psixologik nuqtai nazardan e'tibor berilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining etakchi faylasuf olimlaridan E.Yusupov,

J.To'lenov [132,105] pedagog olimlaridan R.Djuraev, B.S.Abdullaeva, [31,9,102] kabi olimlar xalq pedagogikasi yutuqlaridan hisoblangan milliy qadriyatlarni ta'lim va tarbiya jarayonida o'rganilishiga hissa qo'shmoqdalar. Shuning uchun ham, mazkur olimlarning asarlari ushbu tadqiqot ishida katta ahamiyatga egadir.

Pedagogik klaster yondashuv asosida tarbiyaviy ishlarni takomillashtirishda tarbiya yaxlit jarayon sifatida amalga oshiriladi, uning tarkibiy qismlari ham ayni bir vaqtda, faoliyatning biror turi asosida amalga oshiriladi.

Umumiy pedagogik jarayonda tarbiya muhim o'rin tutadi. Shaxsni shakllantirish, boshqarish, nazorat tavsifiga ega bo'lib, bu borada belgilangan vazifalar tasodifiy harakatlar orqali emas, balki oldindan belgilangan va puxta yo'naltirilgan rejalar asosida hal etilib boriladi. Tarbiya jarayonida taribiyaning maqsadi, shakli, vazifalari, shaxsning o'z-o'zini tarbiyalash va qayta tarbiyalash jihatlari muhim o'rin tutadi. Tarbiya mazmuni ijtimoiy tizim buyurtmasi asosida belgilanib, uning amalga oshishi uchun ma'lum shart-sharoitlarning mavjudligi talab etiladi. Ushbu g'oyalar yaxlit tarzda quyidagicha aks etadi (1-rasm).

Tarbiya jarayoning yana bir xususiyati uning uzoq muddat davom etishidir. Tarbiya natijalari tez sur'atda yaqqol ko'zga tashlanmaydi. O'zida insoniy sifatlarini namoyon eta olgan shaxsni tarbiyalab, voyaga etkazishda uzoq muddatli davr talab etiladi. Shaxsni muayan vaqtning o'zida turli – tuman qarashlari mavjud sharoitda harakat qilish, tarbiya jarayonini murakkablashtirishda muhim o'rin tutadi. Chunki, yoshlik yillarida insonda odob tizimi yuqori darajada ta'sirchan hamda beqaror bo'ladi. Shu bois tarbiya muvaffaqiyati ayni o'quvchilik va talabalik yillarida shaxsga to'g'ri tarbiya berish lozimligini talab etadi. Tarbiya jarayonining yana bir xususiyati uning uzluksizligi sanaladi. Tarbiya jarayoni – bu talaba va o'qituvchilarning birgalikdlagi uzluksiz, tizimli harakatlari jarayonidir. Talabalarda ijobiy sifatlarining qaror toptirishda yagona maqsad sari yo'naltirilgan, bir – birini to'ldiruvchi, boyitib boruvchi, takomillashtiruvchi g'oyalar alohida kasb etadi. Shu bois talaba, ta'lim muassasalari, jamoatchilik hamkorligida tashkil etilayotgan tarbiyaviy tadbirlarni usluksiz o'tkazilishiga erishishi maqsadga muvofiqdir.

Talabalarni tarbiyalashda oliy ta'lim etkachi o'rin egallasa ham talabalarga uzluksiz tarbiyaviy ta'sir o'tkaza olmaydi, chunki talabalar ma'lum muddatgina oliy ta'lim muassasasida tarbiyaviy ta'sir ostida bo'lib, qolgan vaqtining asosiy qismini oilada, ko'chada, jamoat, orasida o'tkazadilar. qishki va yozgi ta'til davrlarida talabalar ta'lim muassasasi, o'qituvchi ta'siridan chetda bo'ladilar. Demak, ta'lim muassasasida talabalarni tarbiyalash vaqt jihatdan chegaralangan

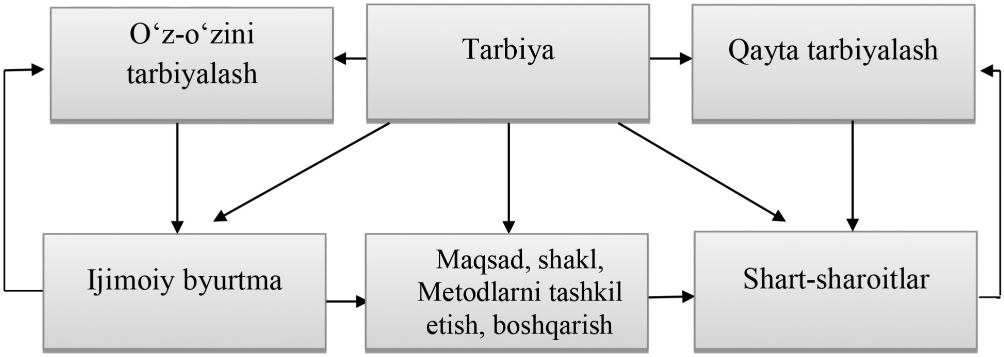

1-rasm. Tarbiyaviy ishlarni amalaga oshirishning ijtimoiy tizimi

bo‘lib, guruhdan va ta’lim muassasasidan tashqarida amalga oshiriladigan tarbiyaviy ishlardan holi vaqtda ular o‘qituvchi yoki tarbiyachining tarbiyaviy ta’siri hamda nazoratidan uzoqlashadilar.

B.S.Kukushinning fikricha “Tarbiya – bu millatning ma’naviy va ijtimoiy-tarixiy merosini o‘zlashtirishning murakkab jarayoni, pedagogik faoliyat turi, inson tabiatini takomillashtirishning buyuk san’ati, pedagogika fanning bir tarmog‘i” [54, 134-b] .

Pedagogik klaster yondashuv asosida tarbiyaviy ishlarni takomillashtirishning innovasion yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

- belgilangan tadbirlarning yuqori darajada uyushqoqlik bilan o‘tkazilishini ta’minlash;
- ma’naviyatni milliy g‘oyaning targ‘iboti sifatini muntazam oshirib borish;
- davr talablaridan kelib chiqqan holda ma’naviy-ma’rifiy va tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning yangi, samarali yo‘llarini izlash;
- ma’naviy-ma’rifiy ishlar va tarbiyaviy jarayonlarni tashkil etishda ijtimoiy muhitni hisobga olish;
- tarbiyaviy faoliyatning qanchalik samarali olib borilayotganini bilish maqsadida uning monitoringini tashkil etishdan iborat.

Tarbiya tizimini rivojlantirishning hozirgi bosqichida talabalarni tarbiyalashning yangi vositalarini izlash tobora dolzarb vazifaga aylanib bormoqda. Ijtimoiy institut sifatida oliy ta’lim, oila va mahallani pedagogik klaster yondashuv asosida o‘zaro hamkorlik zanjirini tuzish uchun tarbiya jarayonini tashkil etish muammosi eng muhim masalaga aylangan [69, 7-b].

Tarbiya jarayonlarini boshqarishni tahlil qilib, shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, boshqaruv ob’ektining muhim xususiyati uning bir nechta barqaror holatda bo‘lish qobiliyati va bir holatdan ikkinchisiga o‘tish qobiliyatidir. Tizimning bir holatdan ikkinchi holatga o‘tishi tasodifiy sodir bo‘lishi mumkin, bunda harakat trayektoriyasi hech qanday qonuniyatni aniqlamasa, ya’ni

tartibsiz (maqsad tushunchasini qo‘llash mumkin emas) yoki yo‘naltirilgan (maqsad) bunday holda, yo‘nalish tashqi yoki ichki belgilanishi hisobiga o‘z-o‘zini tarbiyalash jarayonlari ichki qat’iyatli jarayonga aylanadi. Bunday tizimlarning xususiyatlari o‘z-o‘zini takomillashtirish va o‘z-o‘zini tashkil qilish qobiliyatini o‘z ichiga oladi.

Xulosa qilib aytganda, tarbiya jarayoniga pedagogik klasterli yondashuv ijtimoiy va axloqiy jihatdan etuk shaxsni shakllantirish hamda rivojlanishini ta’minlashda maqsadli ta’lim - tarbiya faoliyatining ilmiy asoslangan usullari, qoidalari, metodlar tizimini klasterlash yo‘li orqali amalga oshiriladi.

Adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida qaror. PQ-3160-son.

2. Mirziyoyev Sh. O‘zbekiston Respublikasining Ta’lim to‘g‘risidagi qonuni.T.: 2020 yil 23 sentyabr, O‘RQ-637-son.

3. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Xarakatlar strategiyasini “Xalq bilan muloqot va insom manfaatlari yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturini o‘rganish bo‘yicha Ilmiy-uslubiy risola. Toshkent, “Ma’naviyat”, 2017, - 416 b.

4. Alqarov I., Mamatqulova R., Norqulov X. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi. O‘quv qo‘llanma. T. – 2009. – 45 b.

5. Gulboyev T, Yangi pedagogik texnologiyalar va ularni ta’lim jarayoniga tadbiq etish. Navoiy 2001 y.

6. Mangal S.K., Mangal Uma. Educational texnologi. Dehli. – 2012.

7. Mavlonova R., Normurodova B., Rahmonqulova N. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. O‘quv qo‘llanma. T. – 2010. – 336 b.

8. Shodmonova Sh, Xoshimova M, Fayzullayeva N. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. O‘quv qo‘llanma. T. – 2010. – 185 b.

РЕЗЮМЕ

Maqolada oliy ta’lim tizimida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning pedagogik zarurati xaqidagi fikr-mulohazalar bayon etilgan. Shuningdek, oliy ta’lim jarayonida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish mazmuni va mezonlari ilmiy manbalar asosida yoritilgan. O‘quv tarbiya jarayoni mazmuniga qo‘yiladigan talablar va tarbiyaviy ishlarni tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalar berilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье описываются взгляды на педагогическую необходимость организации воспитательной работы в системе высшего образования. Также на основе научных источников освещаются содержание и критерии организации воспитательной работы в процессе высшего образования. Даны требования к содержанию учебного процесса и методические рекомендации по организации воспитательной работы.

SUMMARY

The article describes the views on the pedagogical necessity of organizing educational work in the higher education system. Also, on the basis of scientific sources, the content and criteria of the organization of educational work in the process of higher education are highlighted. The requirements for the content of the educational process and methodological recommendations for the organization of educational work are given.